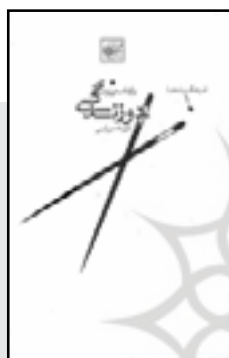

واژه‌نامه توصیفی کفش‌گری و دوزندگی

■ میرزایی، شهرداد. واژه‌نامه
توصیفی دوزندگی، تهران:
پژوهشکده مردم‌شناسی، نشر دیبایه،
۱۳۸۶، ۲۰۰ ص، مصور، شابک:
۹۷۸-۹۶۴-۹۹۶۱-۱۱-۸

■ میرزایی، شهرداد. واژه‌نامه
توصیفی کفش‌گری، تهران: پژوهشکده
مردم‌شناسی،
نشر دیبایه، ۱۳۸۶، ۲۰۰ ص، مصور،
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۶۱-۱۲-۵

• امیررضا اصنافی^۱

دانشجوی دکتری علوم کتابداری و
اطلاع‌رسانی دانشگاه
شهید چمران اهواز

بپردازد و بدین ترتیب، میراث گرانبهای زبان پارسی را محفوظ دارد.

کتاب واژه‌نامه توصیفی کفش‌گری از سلسله انتشارات پژوهشکده مردم‌شناسی با عنوان مجموعه فرهنگ پیشه‌هاست که شهرداد میرزایی، سرپرست گروه پژوهشگران فرهنگ پیشه‌ها، مؤلف کتاب‌های این مجموعه است. پژوهشگران پژوهشکده مردم‌شناسی به دلیل دغدغه خود بر امر ورود بی‌حد و حصر واژه‌های خارجی در زبان فارسی و پیدایش وضع نامطلوب در این زبان، ورود فناوری‌های وارداتی در برخی از پیشه‌ها و از بین رفتن بعضی از پیشه‌های بومی، و نابودی و فراموشی بسیاری از واژه‌هایی که در طول زمان خلق شده بودند، به تألیف مجموعه فرهنگ پیشه‌ها پرداخته‌اند.

مقدمه

ورود شتابان فناوری‌های مختلف جدید به جامعه، و تأثیر شگفت‌آور آن بر فرهنگ عامه، سبب شده است تا دگرگونی عجیبی در فرهنگ و زبان مردم صورت گیرد و به دنبال آن بسیاری از واژگان، آداب و رسوم و حتی پیشه‌ها و صنعت‌های گذشته به تدریج به فراموشی سپرده شوند و از خاطره‌ها محو گردند. احیای فرهنگ گذشته و بازنمون آن به نسل جدید می‌تواند نشان‌دهنده فرهنگ غنی و اصیل گذشته پارسی برای آنان باشد. از این‌رو، پژوهشکده مردم‌شناسی، وابسته به سازمان میراث فرهنگی ایران، وظیفه خود دانسته است که برای صیانت از فرهنگ زنده و پویای مردم ایران زمین، به پژوهش، تألیف و انتشار دوره فرهنگ پیشه‌ها

احیای فرهنگ گذشته و بازنمون آن به نسل جدید می‌تواند نشان‌دهنده فرهنگ غنی و اصیل گذشته پارسی برای آنان باشد

مشققان از طریق گفت‌وگو با چند استادکار مجرب و استفاده از دیدگاه‌های آنان، تعریف مشخصی از تعداد زیادی از واژه‌ها به‌ویژه واژه‌هایی که در منابع مکتوب ثبت نشده بودند، به‌دست آوردند

مشخص و قابل جمع‌بندی شده‌اند. محققان از طریق گفت‌وگو با چند استادکار مجرب و استفاده از دیدگاه‌های آنان، تعریف مشخصی از تعداد زیادی از واژه‌ها به‌ویژه واژه‌هایی که در منابع مکتوب ثبت نشده بودند، به‌دست آوردند و سرانجام برگه‌های نهایی تدوین شدند. ترتیب واژه‌ها در این واژه‌نامه الفبایی است و از آوانگاری برای درک بهتر تلفظ واژه استفاده شده است. به‌منظور تشریح مفهوم برخی از واژه‌ها، از تصاویر استفاده شده است و برای هر واژه، مناسب‌ترین و گویاترین عکس انتخاب و در بقیه موارد، تصاویر طراحی شده است.

درباره علت استفاده از واژه‌نامه به‌جای فرهنگ در عنوان این کتاب، محققان ذکر کرده‌اند که «اولاً واژه‌ها نسبت به کل اصطلاحات پیشه، جامعیت ندارند و بیشتر عناوین عامیانه و فارسی را دربرمی‌گیرند و ثانیاً شرح واژه‌ها، شرحی علمی یا تعریف دقیق واژه‌ها نیست، بلکه توصیفی است از واژه، در حدی که برای پژوهشگران، با دیگر موضوعات آن پیشه قابل تمیز باشند». بنابراین، واژه‌نامه حاضر نه یک واژه‌نامه علمی، بلکه عامیانه است و بر اساس توصیفی از شکل یا کاربرد هر واژه تنظیم شده است.

کتاب دارای بخشی تحت عنوان «کفش‌گری» است که ابتدا درباره انواع رایج پاپوش‌های ایرانیان در طول تاریخ نکاتی بیان و سپس تاریخچه ورود کفش‌های جدید به ایران تشریح شده است. در این کتاب آمده است: «پس از گسترش روابط با اروپاییان و علاوه بر آن تصویب قانون پوشیدن لباس‌های هم‌شکل به سبک اروپایی در مجلس در سال ۱۳۰۷، رفته‌رفته گیوه و چاروق جای خود را به کفش‌های چرمی پاشنه‌دار اروپایی دادند. به‌زودی کفش‌های چرمی دست‌دوز که توسط کفاشان ماهر دوخته می‌شدند و دوام خوبی داشتند، طرفداران بسیاری پیدا کردند» (ص ۱۷). مبحث

معرفی

در دیباچه این کتاب آمده است: «ورود واژه‌های بیگانه، هویت و یکپارچگی زبان فارسی را تهدید می‌کند. با بررسی فعالیت‌های نهادهای رسمی در این زمینه به‌نظر می‌آید به نقش عامه مردم، آنها که واژه‌های زبان فارسی را در زندگی روزمره خود به کار می‌برند، کمتر توجه شده است. مردم در طول تمام این سال‌ها، آرام و بی‌هیاهو، در برخورد با عناصر تمدن غربی وارد شده به کشور، هزاران واژه ساخته و به کار گرفته‌اند. کتاب حاضر، کوشیده است تا با ارائه یک نمونه از گنجینه زبان پارسی اهمیت و ضرورت شناخت شیوه‌های واژه‌سازی در میان عامه مردم را پیش از واژه‌گزینی نشان دهد. این کتاب در تلاش است تا با ارائه گنجینه واژه‌های عامیانه در یک پیشه مشخص، چگونگی گزینش واژه‌ها در میان عامه مردم، شکل‌گیری، اشتقاق و ترکیب‌سازی در این زمینه را نشان دهد».

در این کتاب روش شناسایی واژه‌ها شرح داده شده است. روش پژوهش در دو مرحله مطالعه اسنادی و مطالعه میدانی اجرا شده است. در مرحله اول که شناسایی منابع صورت گرفته، منابع موجود درباره موضوع شناسایی شده‌اند. محققان با مطالعه متون مربوط که از سوی متخصصان مختلف نوشته شده و جنبه‌های مختلف آن تشریح شده است، برخی از واژه‌های مورد نظر را یافته‌اند. آنان برای تهیه کتاب‌شناسی، آرشیو کتابخانه‌های ملی، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، سازمان برنامه‌ریزی درسی، وزارت کار و مرکز آموزشی فنی و حرفه‌ای را جست‌وجو کرده‌اند. در مرحله بعد به استخراج واژه‌ها و ثبت شرح، مثال و مشخصات منبع روی برگه‌های تحقیق پرداخته‌اند. گام بعدی، رده‌بندی برگه‌ها بر اساس حروف الفبا بوده است. بعد از مطالعات میدانی و اسنادی، معناها و کاربردهای مختلف واژه‌ها

کتاب حاضر، کوشیده است تا با ارائه یک نمونه از گنجینه زبان پارسی اهمیت و ضرورت شناخت شیوه‌های واژه‌سازی در میان عامه مردم را پیش از واژه‌گزینی نشان دهد.

معانی مختلف یک واژه با شماره‌های پی در پی مانند ۱. ۲. و... به دنبال هم آمده است. مثلاً، سندل ۱. Sandal گونه‌ای کفش زنانه یا مردانه که مانند دم‌پایی جلو و پشت آن باز است و رویه آن معمولاً از نوار و بند تشکیل شده، ولی بیشتر در بیرون از خانه مورد استفاده قرار می‌گیرد. ۲. گونه‌ای کفش زنانه که زیره آن از چوب است. در قدیم از چوب خوش‌بوی درخت سندل ساخته می‌شده است. به شکل سندل نیز نوشته می‌شود (ص ۹۴).

نمونه‌های کاربردی یک واژه در فرهنگ عامه به صورت جمله‌هایی با حروف کج آمده است. برای نمونه درز باز کردن، شکافته شدن و پاره شدن دوخت دور کفش: هنوز یک ماه نیست خریدمش، درز باز کرده (ص ۷۹).

در متن واژه‌نامه، نمادهایی چون قلاب، چهارگوش، و خط کج وجود دارد که هر یک به تفصیل شرح داده شده است و ذهن خواننده را درباره کاربرد این علائم روشن می‌سازد. برای نمونه، کاربرد قلاب، یا [] به دو منظور است. نخست آنکه پس از آوانگاری ریشه زبان خارجی که واژه از آن برگرفته شده، ذکر گردیده و در صورت امکان معنای آن درون دو قلاب آمده است. دوم آنکه در مواردی که برای توصیف واژه از منبع

کوتاهی نیز به کارگاه‌های کفش‌گری اختصاص دارد. محققان در پژوهش برای تألیف کتاب، کارگاه‌ها را به سه حوزه تک‌دوزی، تولید انبوه و فروشندگان رده‌بندی کرده و در هر بخش کوشیده‌اند انواع کارگاه‌های تولیدی مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد.

کتاب حاضر، دارای یک راهنمای متن است که در آن چگونگی استفاده از واژه‌نامه برای خوانندگان، شرح داده شده است. برای هر واژه، کامل‌ترین شکل شرح معنا و کاربرد شامل آوانگاری، ریشه خارجی واژه، معنا یا معنای واژه، شاهد، مثال یا نمونه‌های کاربرد آن و در برخی از موارد ارجاعات آن مداخل آمده است.

آوانگاری با رنگ خاکستری و پس از واژه آمده است که شرح دقیق نشانه‌های آن در جدول پایان همین راهنما آمده است. در شرح برخی از مداخل‌ها گاهی واژه‌هایی با قلم سیاه درج شده است. چنانکه در راهنمای متن ذکر شده، شرح دقیق نشانه‌های آن در جدول آوانگاری که پس از بخش راهنمای متن قرار دارد، آمده است. برخی از واژه‌ها که با قلم سیاه آمده‌اند، نشان‌دهنده ارجاعات آن مداخل است و برای دریافت توضیح بیشتر می‌توان به مداخل اصلی آنها مراجعه کرد. مثلاً بچه قدک qadak - نگاه کنید به بچه پشت (ص ۴۳).

خاصی استفاده شده باشد، پس از جمله شماره منبع و شماره صفحه مورد نظر آمده است. در مواردی که اقتباس صورت گرفته، درون قلاب، عبارت «برگرفته از» نیز آمده است. مثلاً، دستگاه میخ دوپایی دستگاهی برای اتصال موقت رویه به نوار کفی داخل [۱۶-۵۱] (ص ۸۱).

یا به‌عنوان نمونه‌ای دیگر علامت چهارگوش در این کتاب، جایگزین چیزی است که می‌تواند به شکل‌های مختلف جایگزین شود. مثلاً آهار را بردن نگاه کنید به لعاب را بردن (ص ۳۷).

در این کتاب، ارجاع‌هایی نیز وجود دارد که هدف از ذکر آنها این است که ارتباط میان واژه‌ها روشن‌تر شود و امکان بررسی بیشتر برای پژوهشگران فراهم گردد. «کوتاه شده»، «نیز می‌گویند»، «متداول»، «در مقابل» و «مقایسه کنید» از ارجاعاتی است که در این کتاب مورد استفاده قرار گرفته‌اند. برای نمونه درباره «متداول» اینگونه تعریف شده است: «متداول، لحن یا گویش عامیانه یک واژه است که در منابع مکتوب کم‌تر به کار می‌رود». در این مورد نیز شرح ذیل واژه متداول آمده است و در شرح مدخل واژه غیرمتداول، فقط به واژه متداول ارجاع شده است.

برای نمونه اوستاکار متداول استادکار (ص ۴۰).

استادکار نگاه کنید به اوستاکار

در انتهای واژه‌نامه و پیش از نمایه‌ها، منابع و مأخذ این واژه‌نامه ذکر گردیده که از آنها برای استخراج متون استفاده شده است.

اما بررسی کتاب واژه‌نامه توصیفی دوزندگی که این کتاب نیز از مجموعه فرهنگ پیشه‌هاست و با تلاش محققان پژوهشکده مردم‌شناسی تالیف شده است، نشان می‌دهد که روش مشابهی برای گردآوری واژه‌های حیطة دوزندگی استفاده شده و دقیقاً به همان روش در صفحات مقدماتی کتاب برای خوانندگان آورده شده است. در بخش توضیحات مربوط به دوزندگی در این کتاب، در زمینه تحول در پوشاک ایرانیان در پایتخت و برخی از شهرهای بزرگ کشور، و نیز پیدایش دوزندگی‌های مجرب شرح مختصری آمده و بیان شده است که «موضوعی به نام مد، و تغییر روزمره شکل و طرح لباس یکی از وجوه زندگی مردم شد و به همین میزان به رشد چندی و چونی این

پیشه کمک کرد. در کنار این گسترش، صنعتی شدن کشورهای غربی و توسعه صنعت مواد و تولید مواد اولیه، که دیگر از پشم و پنبه نبودند طراحان مد را به گستره‌ای عظیم از امکانات و خلاقیت‌ها رهنمون ساخت. این تحول اگرچه در ایران متأخر است، ولی ارتباط گسترده ایرانیان با غرب، موجب گستردگی صنعت پوشاک و به‌دنبال آن دوزندگی شد و تعداد پیشه‌وران نیز افزایش یافت». بررسی‌های محققان نشان داده است که دوزندگان ایرانی طی سال‌ها، ادبیات رایج خود را داشتند که بخشی از آن متأثر از پیشه‌وران اقوام مختلف ایرانی بوده است. این ادبیات، در شیوه‌ها و روش‌های تولید سنتی و ایرانی ریشه داشته است. زمانی که دوزندگان ایرانی دوره‌دیده در اروپا، سیلی از واژه‌های خارجی مربوط به این پیشه را وارد زبان فارسی کردند که اغلب نیز از زبان فرانسه بودند. در طول زمان، برخی از این واژه‌ها تغییر شکل یافتند و برخی دیگر جای خود را به واژه‌هایی دادند که پیشه‌وران ایرانی ساخته بودند.

محققان در دو کتاب حاضر با ارائه گنجینه‌ای از واژه‌های عامیانه از پیشه‌های دوزندگی و کفش‌گری به توصیف و چگونگی این واژه‌ها پرداخته و اهمیت ضرورت شناخت شیوه‌های واژه‌سازی در میان عامه مردم را پیش از گزینش واژه‌ها نشان داده و بر حفظ زبان پارسی تأکید کرده‌اند.

کتاب واژه‌نامه توصیفی دوزندگی دارای دو نمایه در پایان کتاب است. نمایه موضوعی شامل رده‌بندی موضوعی است و واژه‌های کتاب بر اساس موضوع هر واژه در گروه‌های ابزار، اجزا، شکل‌ها، اصطلاح‌ها، پیشه‌ها، تعمیر، حالت و شکل، دستگاه و قطعه، سنجش، شیوه‌ها، قرارداد کار، محصول، محیط کار، مواد و یراق رده‌بندی شده‌اند. نمایه جایگاهی نیز شامل فهرستی الفبایی از واژه‌هایی است که در میان مدخل‌های واژه‌نامه آمده است. اما نقطه ضعف این نمایه‌ها این است که شماره صفحه در مقابل واژگان موجود در آنها ذکر نشده و خواننده را به شماره صفحه ارجاع نمی‌دهد.

پی‌نوشت‌ها:

1.aasnafi@gmail.com

برای هر واژه،
کامل‌ترین شکل شرح
معنا و کاربرد شامل
آوانگاری، ریشه خارجی
واژه، معنا یا معنای
واژه، شاهد، مثال یا
نمونه‌های کاربرد آن
و در برخی از موارد
ارجاعات آن مداخل
آمده است.